

NAŠI ŽAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 15. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 3.—, za pol in četrt leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ v Ljubljani.

Leto IV.

Ljubljana, meseca marca 1906.

Št. 3.

Volilna reforma.

Ministerski predsednik baron Gautsch je predložil državnemu zboru načrt volilne reforme, ki temelji na načelu splošnosti in enakosti. Odpravljene so volilne kurije, odslej naj ima volilno pravico vsak moški, ki je 24 let star in biva ob razpisu volitev vsaj eno leto v občini. Število poslancev naj se pomnoži od 425 na 455.

Kakor se je vedelo že naprej, se ozira ta načrt volilne pravice na moške, ki jim priznava splošnost brez ozira na davek ali omiko, ženske so za sedaj izključene. Naloga njih samih kakor tudi vseh res naprednih mož bo, graditi na temelju moške splošnosti dalje, da dospemo kdaj do kolikor možno prave splošnosti, ki bo obsegala moške in ženske.

Kar se tiče enakosti, ne velja to popolnoma za vse narode, ker se kot merilo za število poslancev ni upoštevalo število prebivalstva, ampak tudi kulturne in gospodarske razmere. Splošno ima sicer član vsakega naroda volilno pravico, toda ne vsak v enakem razmerju. Nimamo pri rokah števila upravičenih volilcev, zato podajamo le splošni matematični pregled (ki zadošča le v celoti, ne seveda v podrobnostih) o tem, koliko bi morali imeti posamezni narodi poslancev z ozirom na svoje število in koliko naj bi jih imeli po Gautschevem načrtu:

Narodi	Število prebivalstva v odstotkih	Število poslancev		
		doslej	po Gautsch. načrtu	po številu prebivalcev
Nemci	36 ⁰ / ₀	205	205	164
Čehi	23 ⁰ / ₀	87	99	104 ¹ / ₂
Poljaki	16 ⁰ / ₀	72	64	73
Malorusi	13 ⁰ / ₀	10	31	59
Slovenci	5 ⁰ / ₀	15	23	23
Srbo-Hrvati	3 ⁰ / ₀	12	13	13 ¹ / ₂
Lahi	3 ⁰ / ₀	19	16	13 ¹ / ₂
Rumunci	1 ⁰ / ₀	5	4	4 ¹ / ₂
	100 ⁰ / ₀	425	455	455

Iz tega pregleda vidimo, da imajo Nemci in Lahi preveč poslancev, ki so se jim dali na škodo Malorusom in Poljakom. Slovenci se v celoti zaradi števila poslancev ne moremo pritoževati. Ako pa pregledamo razdelitev slovenskih poslancev po posameznih kronovinah, vidimo, da se je zgodila krivica koroškim in štajerskim Slovencem na korist kranjskim in primorskim.

Dežela	Slo- vencev	Doslej poslancev		Po Gautschevem načrtu		Po številu prebivalcev	
		vseh skupaj	sloven- skih	vseh skupaj	sloven- skih	vseh skupaj	sloven- skih
Kranjsko	95 ⁰ / ₀	11	9	11	11	9	9
Štajersko	31 ⁰ / ₀	27	4	28	6	24	8
Primorsko	30 ⁰ / ₀	15	2	15	5	13	4
Koroško	25 ⁰ / ₀	10	—	10	1	7	2
		63	15	64	23	53	23

Slovenci bi pridobili 8 mandatov: na Kranjskem 2, na Primorskem 3 in na Koroškem 1 mandat. Pravično pa bi bilo, da bi pridobili štajerski Slovenci 4, koroški 2 in primorski 2 mandata, dočim bi naj imeli kranjski samo 9 mandatov kakor doslej. Sedaj so koroški in štajerski Slovenci po umetni volilni geometriji prikrajšani za tri mandate, ki jih imajo preveč kranjski in primorski Slovenci.

Volilna geometrija je sploh dvorezen nož. Vsaka stranka si jo skuša izkoriščati zase. Meščani in kmetje, agrarci in industrialci se pulijo za ugodnejšo razdelitev okrajev; pri nas v Avstriji pa prihaja še narodni moment v poštrev in začenja se mešetarnjenje, kdo bo komu odvzel več „posestnega stanja“. Enako je tudi sedaj. Volilno pravico smatramo za jako važno osebno pravico vsakega posameznika, ki ne sme biti odvisna od kakšnega teritorija, ampak od človeške osebnosti. Ideal pravičnega izvrševanja volilne pravice vidimo v sledečem načinu:

Vsaki narodnosti v Avstriji naj se po razmerju njenih članov določi število poslancev. Volilci pa ne volijo tega števila poslancev, ampak se izrečejo za to ali ono politično stranko, ki kandidira s svojim programom. Člani dotične narodnosti volijo, naj se nahajajo kjerkoli v državi. Volilni boj se izpremeni v načelni boj, izognemo se onemu dostikrat naravnost gnusnemu osebnemu boju. Po proporcionalnem sistemu se potem oddeli posameznim političnim strankam, ki so kandidirale, število poslancev. Osebe teh poslancev pa izvoli po parlamentarnem načinu strankarski zbor vsake politične stranke po zaupnih možeh. Pojasnimo to z vzgledom. Slovenci dobimo po novem načrtu volilne reforme 23 poslancev. Na poprišče stopijo s svojimi programi klerikalna, liberalna in socialno-demokratska stranka. Seveda bi morala biti vsaka stranka vseslovenska, ne pa lokalno-pokrajinska, kakršne so sedaj vse naše stranke razen socialno-demokratske, ki ni omejena le na Kranjsko. Volilci se izrečejo, naj prebivajo v domovini ali izven nje (da so le v naši državi) za načela te ali one stranke. Boj bi bil

za načela, ne za osebe. Razume se seveda samo ob sebi, da smejo voliti le volici dotične narodnosti. Za katera načela bi se prijavilo največ volilcev, tista stranka bi dobila največ poslancev, drugi dve pa proporcionalno za njo. Na to bi sklicale vse tri stranke svoje strankarske shode, kjer bi po zaupnikih odbrale za poslance število mož, ki jim pripada.

Na ta način bi ne bili več volilni boji narodni boji, ampak kulturni in socialni. Volilna geometrija bi odpadla, volilci bi se morali razvrstiti po političnih strankah, ki bi zastopale kulturna in gospodarska stremjenja. Osební boji bi se ublažili, lokalna politika bi se omejila, manjšine bi se ne majorizirale.

Tako si mislimo, da bi se dalo pri nas najboljše izvršiti vprašanje o volilni pravici.

Rimski božji mrak.

Karel baron Lewetzow.

(Konec.)

Lev XIII. je prikazen, ki se res že dotika nerealnega, breztelesnega, kakor senca. Njegov osebni vpliv, njegova individualna preteža je tem bolj čudna in neumevna, ker je bil videti Lev XIII., ločen od vsega individualnega, samo kakor predstavitelj. In bil je predstavitelj v marsikaterem oziru. V smrtnem boju pomeni njegova prikazen stadij¹ cerebralne luciditete,² skoraj supraluciditete,³ ki je v nekaterih agonijah posebno močno izražen.

V cerkvi je v njem vteleseno latinstvo. Njegova skladna, klasična⁴ popolnost oblik v vseh rečeh, njegovi fino opiljeni latinski verzi, ki komaj zaostajajo za svojimi najboljšimi vzori, ga prikazujejo kot zapoznjenca starega Rima, kot zadnjega latinskega pesnika, skoraj bi rekli kot narobe Nerona,⁵ Tiberija askeze,⁶ čigar zadnje besede bi se lahko glasile: „qualis artifex pereo!“⁷ — Ali bil je docela Latinec in zato se tudi ni razvil. Velika, stara misel je podpirala breztelesni prikazni podobnega starca, da je stal pokonci, živela je v njem kot njegova duša, kot lastno načelo življenja; ali Lev XIII. ni mogel pokazati novih vzgledov: kajti bil je 2000 let star. Torej je ustvaril samo renesanso⁸ skolastične

¹ Stadium, stadij: stopnja, doba.

² Cerebralna luciditeta: svetljenje možgan = duševna jasnost.

³ Supraluciditet: povišana svetloba, večja jasnost.

⁴ Klasično: vzorno.

⁵ Nero, rimski cesar 54—68 pr. Kr. r.

⁶ Askeza: zatajevanje, pokorjenje samega sebe.

⁷ Qualis artifex pereo: Kakšen umetnik pogine z menoj! — Vzklik cesarja Nerona ob njegovem samomoru.

⁸ Renesansa (renaissance) preporod.

filozofije,¹ utemeljene na pokvarjenem Aristotelu, ki so ga v latinščini slabo umevali. V njem je bila kultura njegovega plemena, njegovo pleme samo, ki umira kakor njena cerkev, kakor njen trojno kronani Cezar. Ali umre v lepoti?

Lev XIII. je bil modrost te dvojne in trojne agonije. In skoraj je bilo videti, kakor da se je zavedal svojega simboličnega pomena. Odtod je odmerjena igra celega njegovega življenja, ki naj bi bilo kakor prispodoba. Zato je bil predstavitelj, igralec v najplemenitejšem pomenu besede; zato je bil vsak njegov giblaj umetniško odmerjen in zaokrožen, gesta:² zato je bila vsaka njegova beseda pretehtana in primerno poudarjena, sentenca.³ S to simbolično zavednostjo se pojasnjuje tudi pozna, pri tem Latincu na prvi pogled kakor protislovje se dozdevajoča hipoma povstala simpatija za nemškega cesarja, v katerem je moral videti predstavitelja zmagovalno vzraščajoče mladostne germanske moči. Toda to ni protislovje. V svojem čustvu za scenični⁴ stil je slutil, da nedostaje njegovi sliki ene barve, dopolnitve; da spada v igrokaz umirajočega Hamleta mladi Fortinbras, ki podeduje Dansko mimogrede. Zmisel njegovega življenja je bil, predstaviti svetu simbolično glumo in slika je morala biti dokončana, popolna; zato je v prvem času pomigal glumaču, ki se mu je dozdeval, da je rojen za ulogo, naj stopi izza kulise; tako je poklical svojega Fortinbrasa in ga je postavil poleg sebe ter je, vedoma ali nevedoma, pokazal svetu sliko, ki je mislil, da je zanjo določen.

Njegova modrost in lepota je bila slika in prilika onih, ki so živeli v starem Laciju in v knjigah kumejske Sibile, iz razvalin antike⁵ rešena in zbrana mozaikova⁶ lepota umirajoče rase, ki se je izpolnila v njem, ki je tvorila tudi modrost in lepoto rimskega papeštva.

Levu XIII. pa sledi navidezno najbolj nezanimiva, a ravno individualno najbolj tragična prikazen: Pij X. — *verujoči* papež; malo da nisem zapisal „*prvi verujoči* papež“.

Nanj se zruši naenkrat celo uničujoče breme nove dogme nezmotljivosti; z ogromno težo pade nanj kakor ves nebeški svod na nesrečnega Atlasa.⁷

Isto breme, ki je velo kakor lahek, od voščenih nunskih prstov nežno stkani palium⁸ okrog grofa Peccija⁹ po mnogoterem podedovanju pripravljenih, vsega dostojanstva vajenih, nad vso visokost blaziranih¹⁰ ramen, ter jih je blago

¹ Skolastična filozofija: srednjeveška cerkvena filozofija, katero jedro je bilo razlaganje besed.

² Gesta: umetniško značilen giblaj.

³ Sentenca: rek.

⁴ Scena: prizor. Scenični stil: umetniški slog prizora.

⁵ Antika: stara doba! tudi stara umetnost, življenje starega veka.

⁶ Mozaik: panoga umetnosti; iz raznobarvnega drobnega kamena sestavljene podobe,

⁷ Mitičen velikan, ki je s svojimi pleči podpiral nebeški obok.

⁸ Pallium: duhovniški plašč.

⁹ Pecci: rodbinsko ime papeža Leva XIII.

¹⁰ blaziran: ravnodušen, nasičen.

grela: moža priproste vere mora zdrobiti. Njega zadene z vso močjo udarec Pija IX.

V njem se zlagajo vsi simboli in se skladajo, v njegovi prostodušnosti in priprostosti, kakor se združijo vse niti umetne tkanine na koncu v eno samo nit — in to nit odreže Sojenica.

V agoniji pomeni Pij X. kolaps,¹ povrnitev v jecljajočo otroško dobo. V cerkvi je v njem poosebljena primitivna,² priprosta zbirka evangeljskih idej; kot človek predstavlja nediferencirani,³ nerazviti element slepe vere v avtoritete. In ravno v njem doseže kričeče protislovje tisočletnega razvoja, popolne izpreobrnitve in precenitve prvotne ideje bolešno, razdirajočo odločitev.

Bolj tragične situacije, kakor je njegova, si skoraj ni mogoče misliti.

Primitivni krščan, spadajoč v najstarejšo dobo te vere, ko je bila še komunizem, vera ljudstva, tolažilka sužnjem, ki je postavljala Parija⁴ na prvo mesto; on, ki je živel kakor brez slutnje, samo svojemu notranjemu čustvu prisluškujoč, kot priprost kristijan v tej cerkvi, v katero je verjel, ki jo je imel za to, kar je bil sam in kar je bila nekdanj ona, preden je precenila svoje najstarejše vrednosti ter preden je postala vera moči in bogastva; on, ki je ostal kot škof ubog ter je imel komaj par črevljeve, ker je vse razdal, ker je poslal pastirski prstan v zastavnicu, da je mogel podpirati uboge; on, čigar nedolžno razvedrilo po dnevnem delu so bile naivne igre najnižjega ljudstva, ki jih je sam podedoval in igral od svoje mladosti: On pride, kakor da se je cerkev naenkrat, a prepozno, skesano spomnila na svojo lastno mladost, — on pride na papežev prestol, na čelo dvoru — in kakšnemu dvoru! — njega povišajo za polboga.

Kar je verno, brez misli, vdan v svojo dogmo sprejemal od drugega, oddaljenega idola,⁵ se mu mora dozdevati kakor svetoskrunstvo, kadar velja njegovi lastni osebi.

Prostovoljni siromak je prisiljen na najbujnejše, najsijajnejše bogastvo. Ponižnost ponižnega je posajena na nosilnico liki živ malik, pa ne ve, kam naj pobegne izpred satanskih, strašočih, škilastih Argusovih⁶ pogledov tisočokih, kimajočih pavjih mahal. Stara, ostarela in zastarela poslušnost poslušnega — naj sedaj *zapoveduje*; nezmotljivo naj *zapoveduje*! — In porogljivo obkrožajo prestol vsi razočarani tiare željni, ki so hoteli zasesti njegovo mesto, pa zahtevajo in tirjajo: „Zapoveduj! Zapoveduj!“ On pa zna vendar le slušati in verovati! — „Vzemi, vzemi! Grabi!“ — on pa zna vendar le dajati, le darovati svoje imetje, svoje življenje, samega sebe. Tega pa ne razumejo oni, ki stoje okoli in zato

¹ Kolaps: medicinski izraz za poseben stadij v agoniji; propad.

² Primitivno: prvotno, priprosto.

³ Diferencirano: razločeno, določeno. Nediferenciran: nedoločen.

⁴ Paria: član najnižjega razreda (kaste) prebivalstva v stari Indiji. Paria je zaničevan in smatran za nečistega.

⁵ Idol: malik; oboževana podoba domišljije.

⁶ Argus: mitološka figura, poosebljenje nezaupnosti.

pazijo na nevarnega papeža kakor na blaznega — na prvega resničnega „jetnika v Vatikanu“. — Tedaj zbeži kakor uboga ustrašena žival v „svoje“ vrtove, da bi mogel enkrat brez etikete in neprisiljeno, priprosto in poljudno izpregovoriti nekoliko besed z delavci, vrtnarji in z zidarji. Ali mučitelji bde, iztrgajo ga iz skrovišča, posade ga zopet na usodepolni Pitijin¹ stol — in zahtevajo oraklov.² Tedaj se ustraši ubogi človek, da naj bi bil bogu podoben; pred njegovim notranjim omahovanjem, pred njegovo ponižno neodločnostjo, ki se je učila slušati, ne pa zapovedovati, verjeti, ne pa prorokovati, se zruši njegova vera v dogmo nezmotljivosti, kajti v svoji veliki poštenosti čuti, da on ne more biti nezmotljiv. S to dogmo pa propadejo vse druge; kajti tako logična je stavba te cerkve: To je njena moč — in tudi njena smrt.

Ko so mu naznanili, da je izvoljen, je plakal in plakaje se je branil. Imel je pač pravico plakati.

In sedaj tava s solznokalnimi očmi okrog, pa se omejuje na to, da stori le take reči, ki misli, da jih gotovo razume. Noče politizirati, ne dogmatizirati; samo dobre, verne škofo hoče imeti, in če niso dobri, jih hoče posvariti, če je treba, jih odstaviti — a glej ironijo usode! — eno tako svarilo, takoj prvo, je povod, da odpade Francija, cela Francija; Francija, ki je plačevala 50 milijonov Petrovega vinarja.

Kardinali besne — papež plaka. Ali on plaka nad seboj in nad svojimi sanjami; komaj da razume važnost 50 milijonov. Mar je bilo treba Kristusu 50 milijonov, da je ustanovil svojo cerkev? — In sedaj je čvrst, ker vé, da izvršuje svojo apostolsko pravico, svojo apostolsko dolžnost. *Fiat iustitia et pereat ecclesia*.³ Cerkev pada pred njegovimi očmi v razvaline. Nemčija je danes izgubljena, Francija odpada, Španija sledi kmalu, Italija ni nič vredna. Kaj ostane? Amerika? — Amerika je svobodna.

Cerkev pada v razvaline, ker je papež dober kristjan — ponižen, delaven, poslušen mož po srcu Jezusovem!

Tako se povračajo na svetu vse stvari včasih k svojemu izhodu, tako dobivajo zopet svoj prvotni pomen.

Iz Adrianovega⁴ mavzoleja⁵ je postal Angelski grad, trdnjava, v kateri so pobrali papeži škrlat umirajočega rimskega cesarstva, pa so si ga ogrnili okrog pleč in so zapovedovali svetu. Iz trdnjave postane zopet mavzolej; le da bosta v njem poleg dva mrliča: Rimsko cesarstvo in rimski papizem.

Smrt je gotova; le eno vprašanje ostane še: Kako poteče agonija? Ali naj gleda še daljša vrsta papežev s trudnimi očmi brez sijaja, kako odumira član za članom stare moči? — ali — to bi bila pač smrt v lepoti, tragično vznášajoča,

¹ Pythia: grška mitološka prorokinja.

² Orakel: mesto, kjer se prorokuje, pa tudi proročanstvo.

³ *Fiat iustitia et pereat ecclesia*: zgodi naj se pravica, pa če propade cerkev.

⁴ Hadrianus: rimski imperator.

⁵ Mausoleum: nadgrobna stavba.

pretresljiva smrt, in Pij IX. jo je omogočil — ali naj posadi slučaj še enkrat novodobno mislečega, neupogljivo svobodomiselnega papeža na prestol nezmotljivosti; papeža, ki se mu poljubi šaliti v splošnem polomu in ki oborožen z dogmo Pija IX. izvrši veliki samomor svoje svetosti, stopivši na zgodovinski balkon in „ex cathedra“¹ urbi et orbi² naznani nezmotljivo resnico: „Vera je mrtva, cerkev je mrtva — papež je mrtev! . . . in bog je mrtev!“

Preložil — an.

O spolnih boleznih.

V prejšnjih stoletjih, ko medicinska veda še ni stala na taki višini razvoja in popolnosti, na kakršni se nahaja dandanes, so nekatere nalezljive (infekcijske) bolezni, n. pr. azijska kolera, črne koze itd. vzbujale upravičen strah zaradi svojega epidemičnega nastopanja. Ladje so jih prenesle iz azijske domovine v različna evropska pristanišča; odtod pa so se razširjale po mestih in po deželah, pomorile tisoče ljudi, tem ložje, ker njih bistvo ni bilo znano. Človeštvo je bilo proti tem boleznim brez moči. Branilo se je z vsemi možnimi sredstvi in si izkušalo pomagati — toda brezuspešno.

Vsled napredovanja medicine v raziskavanju infekcijskih bolezni in higijene se nam pa dandanes takih epidemij ni več treba bati. Ako se pojavijo v kakšnem pristanišču, jih pa takoj v kali uduše s primernimi odredbami, n. pr. s karanteno sumnih ladij, z izdatno desinfekcijo dotičnih prostorov, z najstrožjim izoliranjem obolelih, z natančnimi navodili in ukazi glede občevanja postrežnega osebja z vnanim svetom itd. itd. — ali pa vsaj lokalizirajo, če jih takoj udušiti ni več mogoče.

Ako se torej dandanes teh bolezni, katere nas obdajajo z zono, ako jih le imenujemo, znamo ubraniti, se raditega armada bolezni, ki naše zdravje ugonablajo, nič ni skrčila; med nje se je uvrstila druga, nič manj nevarna skupina, t. zv. ljudske bolezni (Volkskrankheiten). Zavaljo tega nič manj nevarne, ker se do človeka potuhnjeno priplazijo, počasi izčrpavajo njegove moči, oslabujejo njegov organizem in pehajo v socialno bedo njega in njegovo rodbino. Alkoholizem, sušica in spolne bolezni, ki so dandanes najbolj razširjene bolezni in ki se raditega nazivljejo „ljudske bolezni“, so postale težavno in pereče socialno vprašanje, — ne vsled tega, ker so same ob sebi težko ozdravljive in ker do skrajnosti napenjajo potrpežljivost in vztrajnost pacientovo in zdravnikovo, pač pa zato, ker se mora cela skupina drugih socialnih vprašanj hkratu rešiti, ako jih hočemo ozdraviti tako, da dosežemo uspeh, ki je vsaj besede vreden. Pri sušici n. pr., katera je takorekoč le rezultanta zdravstvenih in finančnih razmer

¹ Ex cathedra; ex cathedra Petri: raz Petrov prestol (avtoritativno).

² Urbi et orbi: mestu in svetu = vsemu svetu.

ljudstva, ne bo javna oblast s predpisi in odredbami, katere objavlja in ljudstvu priporoča v izvrševanje, da se ta bolezen omeji, dosegla kdove kakšnih uspehov, ker tu součinkujejo tudi druga vprašanja — delavsko vprašanje, stanovanjske razmere itd. — katera je treba istočasno upoštevati in rešiti.

Naša naloga pa ni, da se bavimo z bistvom alkoholizma in sušice ter z bojem proti njima; pečati se hočemo s problemom o spolnih boleznih in osvetliti njihovo socialno stran.

Tretje desetletje, v katerem se v človeku razvije polna življenjska sila in zahteva zadoščanja, moramo smatrati kot dobo, v kateri se spolne bolezni v najširšem obsega objavljajo. Čitatelj naj oprostí, če ne navajam statistike, ki bi za to trditev neodoljivo govorila, ampak če le zastavljam vprašanje, kdaj da moški dandanes more zakon skleniti? Draginja živil, primeren nastop v javnosti in v družbi, obilni stroški zakonskega življenja — vse to so momenti, katere mora vsak moški dodobra preudariti, predno stopi v zakon.

Če torej pravimo, da je trideseto leto čas, ko se moški lahko oženi v skromnih razmerah — izvemši seveda one, ki so izdoma dobro situirani — in da je osemnajsto leto čas, ko se spolni nagon začenja uveljavljati, imamo dobo 10 do 12 let, ko moškemu grozi nevarnost infekcije. In tu mu niti ni treba spolno ekscedirati, da spolno oboli. Dovolj je, da je spolno občeval le enkrat z bolno žensko — običajno se to dogaja pod vplivom vinskih duhov — pa je nalezel spolno bolezen. Samoobsebi umevno je, da je verjetnost tem večja, čim večkrat je občeval s sumnimi osebami in čim sumnejša je oseba, s katero je občeval spolno.

Dejstvo, da si mlad moški šele tako pozno more osnovati svoje rodbinsko življenje in da je prisiljen v svojih najboljših letih spolno občevati izven zakona, je važen razlog, zakaj da so se spolne bolezni tako razširile.

Najvažnejši vzrok, zakaj da so te bolezni tako razširjene, pa je groba nevednost vseh krogov o njihovem bistvu.

Inteligenca ima navadno o njih nejasne pojme, ki jih je posnela večinoma iz svoje, seveda žalostne izkušnje ali pa sprejela od kakšnega omizja, katero običajno pri penečem pivu seksualna vprašanja na dnevni red spravlja in razmotriva. Da se tu v razgovor pripletajo nazorí, kateri so vse prej nego znanstveno utemeljeni, in da se marsikaj smatra za dognano dejstvo, kar nima nobene resne podlage, si lahko mislimo; kajti ta témata so šele v najnovejšem času postala aktualna, tako da jih zdaj že tudi merodajnejši krogi začenjajo upoštevati.

Ta nevednost se neusmiljeno maščuje na mladih moških, ki so iz rojstne hiše, v kateri je očetova volja vodila njihovo dejanje in nehanje, stopili v svobodno razposajeno življenje, ne da bi se jim bile samo z besedico omenile grozeče nevarnosti. Naša družba namreč ni še tako napredna, da bi o seksualnih zadevah lahko odkrito govorila, ne da bi prihajala v zadrego. Napačna vzgoja doma in v šoli ter skvarjena javna morala je čisto na kriva pota spravila čut naše sramežljivosti, katera je glede teh zadev *popolnoma neumestna*. Kajti dolž-

nost staršev je poskrbeti zato, da mladino pouče o spolnih boleznih; isto zahteva moralčna vzgoja in blagor naroda, torej je tudi država interesirana na tem.

Zakaj se pa država ne vnema za to stvar? Saj se tiče njenega blagostanja! Ali je njen čut sramežljivosti tudi na krivih potih? Če presojamo to po njenem sodelovanju v boju proti spolnim boleznim, potem pač! Nevarnost sušice in alkoholizma za človeštvo se je uvidela. Prizadevajo si tedaj, da z izobražanjem ljudstva o razširjanju in bistvu sušice le-to omejijo in da jo ustavljajo z napravo zavodov za sušičave. Ravno tako hočejo ukrotiti alkoholizem. Samo z eno skupino bolezni, katere niso v socialnem oziru nič manj nevarne kakor preje omejeni skupini, ravna po mačehovsko, — s spolnimi boleznimi.

(Dalje prihodnjič.)

Socialni boji slovenskih kmetov v srednjem veku.

I.

Kmetske vojne in kmetski upori niso bili kar nič nenavadnega v zadnjih stoletjih srednjega veka. Neznosne gospodarske in družabne razmere, temelječe v najžalostnejši dedščini srednjega veka, v popolni *brezpravnosti* priprostega ljudstva, so nudile veliko množino razstrelilnih snovi, ki so se užgale in gorele v velikem plamenu socialne nezadovoljnosti, kakor hitro se je užgala ena sama iskrica. Čuditi se torej ni, če je bil mnogokrat povod največjim kmetskim uporom sam na sebi malenkosten in docela lokalni.

Uvod v to žalostno zgodovino socialnih bojev kmetstva ob koncu srednjega veka tvori novo denarno gospodarstvo, ki je izpodrinilo staro komodno naturalno gospodarstvo. — Kmet ni le obdeloval zemlje svojega gospodarstva, temveč je moral v vojnih časih tudi sam braniti zemljo svojih gospodarjev in naposled tudi nositi vsa težka bremena dolgoletnih vojen. Razvoj mest in trgov, ki so pospeševali novo denarno gospodarstvo, pa je tudi v kmetskem ljudstvu obudil željo po osvojitvi iz odvisnosti fevdalne gospode. Mesta so ustvarila in tvorila *trg*, kjer so se lahko razpečali ne le izdelki industrije, temveč tudi pridelki poljedelstva.

Trgovci in rokodelci po mestih in trgih so bili primorani, kupovati razne življenjske potrebščine in sirovine za svoje izdelke od kmetov, odnosno zemljiških gospodarjev. Kmetje so dobili *denar*, ki je rodil stremljenje, izpremeniti kolikor največ mogoče naturalne dohodke v denarne dohodke. Čim več denarja je dobival kmet, tem boljše se mu je godilo, tem večje je bilo njegovo upanje, da postane kdaj svoboden človek.

Ko kmet še ni poznal denarja in ni prodajal svojih pridelkov, ni bilo ravno preveč težko in mučno dajati graščaku njegov delež. Kar se je doma pridelalo, to se je tudi doma porabilo. Graščak je imel navadno toliko življenjskih po-

trebščin, da ni vedel, kam z njimi. Vsled tega je živel razkošno in razsipno, prirejal je svojim prijateljem in znancem velike gostije, o kakršnih se danes ne sliši več. Vsega je bilo v obilici, a ničesar se ni moglo spraviti v denar, ker je bil skoraj še nepoznan. Kakor hitro pa so ustvarila mesta trg, kjer so se pridelki lahko spravili v denar, ki je ohranil svojo vrednost in se ni pokvaril kakor se je pokvarilo blago, je stremel graščak za tem, dobiti ga vedno več od svojih podložnih. Pomnoževal je torej njihova bremena.

Čim več bremena, tem več denarja, in denarja ni nikoli preveč, brezkončna je želja po denarju . . . Sedaj se je stanje podložnega kmeta naglo poslabševalo, zakaj čim več je moral dajati svojemu zemljiškemu gospodarju, tem večja je bila izguba. Ne izguba na pridelkih kakor prej, temveč na — denarju. In kmet je občutil svoje breme sedaj hujše kakor nekdaj in njegova nezadovoljnost je bila vsak dan večja.

Ta napetost med zemljiškim gospodarjem in podložnim kmetom je neprestano naraščala. Kljub temu, da se je kmetovo stanje kakor gospodovo izboljševalo in neprimerno povzdignilo.¹ V teh bojih med gospodarjem in podložnikom pa so igrala veliko ulogo *mesta*. Ona so bila pribežališča trpinčenih podložnikov. Marsikak kmet je utekel z zemlje svojega gospoda pod varni mestni zid. Toda čim bolj so skušali podložni kmetje se odtegniti bremenom in dolžnostim, ki jih je nalagal zemljiški gospodar neprestano in brez usmiljenja, tem odločneje so stremeli tudi ti, privezati kmete nase. In mnogokrat tudi z dobrim in milejšim ravnanjem. Zakaj čim večje je bilo število podložnih kmetov, tem večja je bila robota in tem več se je lahko prodalo ter izkupilo.

Toda bili so še drugi momenti. Ker so poljedelski pridelki, hvala razvijajočemu se meščanstvu in živahni trgovini, povečali svojo vrednost, je dobila tudi *zemlja* neko gotovo, višjo *vrednost*. Med tem ko je bila zemlja za naturalnega gospodarstva skoraj brez vrednosti, je postala sedaj, ko se je neprimerno pomnožilo po mestih prebivalstvo, drag *privileg*, ki je bil še mnogo večji kakor pa danes in radi katerega so se kmalu vneli veliki socialni boji, ki se zrcalijo pred vsem v obupnih kmetijskih uporih. Z gospodarskim razvojem so rastla tudi nasprotstva med zemljiškim gospodarjem in podložnim kmetom, ker so se gospodarji polastili prej skupne zemlje sejmских zadrug ter jo milostno prepustili kmetom le v uporabo. Prišlo je do spopadov, ki so bili začetkoma le neznatni in povsem lokalnega značaja, ki so se pa kmalu razširili čez dežele in države. Seveda ta razvoj ni bil povsod enak in istočasen.

Kakor že povedano, so nudila mesta kmetom pomoč v bojih proti graščakom. Pa bil je še en vzrok, namreč ta, da so bili zemljiški gospodarji v zadregi glede — denarja. Plemstvo je imelo več potreb kakor pa domalega nekulturni kmet. Ono je zahtevalo izdelkov višje kulture, ki so se pa v tedanji

¹ Vse to lepo in obširno popisuje K. Kautsky v prvem zvezku: „Die Geschichte des Sozialismus“.

Evropi dobivali le za drag denar. To pa je rodilo vedno večjo željo po denarju, zakaj tudi te kulturne potrebe so bile vedno večje. In denarja je bilo vedno premalo. Malo plemstvo, ki je šlo navzdol, ker se ni moglo kosati z velikimi baroni, je bilo rado pripravljeno vzeti od kmeta odkupnino za njegove dolžnosti in bremena. Tako so nastale mnoge *svobodne kmetije*.

(Dalje prihodnjič.)

P r e g l e d.

Gospodarstvo.

Avstrijska vlada je bila z zakonom z dne 21. avgusta 1905. pooblaščen, da najdalje do 28. februarja 1906. z naredbami provizorično uredi trgovske in obratne odnose s Švico in Bulgarsko. Na podlagi tega pooblastila se je sklenilo s Švico in Bulgarijo, da se dosedanje trgovskopolitično stanje, katero bi se bilo končalo sredi septembra 1905., podaljša do konca 1905. Dalje je avstro-ogrska vlada odpovedala za 1. marca 1906. začasni trgovski domenek, kateri je bil med Avstro-Ogrsko in Italijo dne 24. septembra 1904.

Tudi trgovske pogodbe z drugimi državami so se bližale svojemu koncu; treba se je bilo pripravljati za novo ureditev trgovinskih odnosov, katera bi bila posebnega pomena za kompleks srednjeevropskih držav.

Razprave s posameznimi pogodniki so bile dolgotrajne. Švica se je trdo držala svojih zahtev; dogovarjanje z Rusijo je počasi napredovalo; s Srbijo je bila pogodba že skoro sklenjena — kar je izbruhnila naenkrat carinska vojna, ko se je iz bolgarskega sobranja raznesla vest, da je Srbija za hrbtom Avstro-Ogrske sklenila z Bulgarijo carinsko zvezo. Trgovska pogodba z Nemčijo oficijalno ni bila objavljena. Vsebinsko pogodbe z Italijo so dolgo časa skrivali.

Zdaj pa je položaj naslednji: Dne 21. februarja 1906. je bil uradno objavljen v obeh državnih polovicah avtonomni carinski tarif avstro-ogrski in trgovska pogodba z Nemčijo. Dne 22. februarja je državna zbornica v naglici odobrila *trgovske pogodbe z Italijo, Belgijo in Rusijo* in sprejela postavbo, katera pooblašča vlado, da sme sklepati trgovsko-politične provizorije z državami, s katerimi doslej še niso definitivne trgovske pogodbe gotove.

Nekoliko o vsebini sklenjenih pogodb.

Pri sklepanju trgovske pogodbe z *Italijo* je bila najkočljivejša točka — vinska klavzula. Ta je odpadla, tako da namesto prejšnje colnine K 7-62 nastopi definitivno postavka našega avtonomnega carinskega tarifa K 60. Povišana carina za vino je za Italijo občutna škoda; kajti v zadnjem letu, ko je klavzula še veljala, se je iz Italije k nam vpeljalo za 27-8 milj. K italijanskega vina. Naši agrarci in vinorejci so torej pridobili uspeh. Zato pa se je Italiji dovolilo, da

sme k nam uvažati razno južno sadje — večinoma le tako, ki ne raste v Avstriji —, ne da bi ji bilo treba plačevati carino. Položaj, ki ga je ustanovila ta nova carinska pogodba, bo tedaj takorekoč isti, kakršen je bil preje, — vsaj kolikor se tiče našega izvažanja v Italijo.

Manj važna je za nas pogodba z *Belgijo*. Dočim je Italija l. 1904. k nam izvažala za 108·6 milj. K in od nas uvažala za 162·7 milj. K, je znašal izvoz Belgije k nam l. 1894. le 37 milj. K in naš izvoz v Belgijo 21 milj. K.

Tudi v tej pogodbi je le malo izprememb, tako da je i tu ostal položaj isti. Belgija je dosegla, da se je znižala carina na nekatere steklarske izdelke, ki jih k nam uvažajo, in za tekstilne predmete. Zato pa se je zvišala carina za priročno orožje, zlasti za puške in revolverje, tako da znaša postavka 130 K za 100 kg.

Dosedanja naša trgovinska pogodba z *Rusijo* (l. 1894. l.) je bila le dogovor o največjih ugodnostih med obema državama. Nova trgovinska pogodba je specifikovana tarifna pogodba. Rusija je za nas država, kamor izvažamo svoje produkte. Zato je bilo v interesu Avstrije, da se ta izvoz preveč ne obremeni. To se je doseglo tem lažje, ker se je Rusija kot agrikulturna država nasproti Nemčiji, kjer so pri sklepanju trgovinske pogodbe imeli veliko besedo adrarci, morala zavarovati tako, da je bil nemški izvoz v Rusijo zajezen; vsled tega se je morala Rusija zanašati na avstrijski izvoz in zato so bile vzajemne koncesije lažje. Sicer se pa tudi med Rusijo in Avstrijo trgovinski odnošaji vsled te pogodbe v bistvu niso izpremenili.

Poleg teh pogodb je pa državni zbor avstrijski sprejel še nekaj drugih zakonov, ki so narodnogospodarsko važni. Zakon o *šeku* — o katerem se zatrjuje, da je kar vzoren — priznava pasivno sposobnost šekovo poštne hranilnici, javnim bankam in nekaterim drugim finančnim zavodom ter vsem v trgovinski register zapisanim tvrdkam, ki po obrtniško izvršujejo bankirske posle. — Potem zakon o *družbah z omejenim poroštvom*. Doslej smo imeli le zadrage z omejenim poroštvom. Te družbe so nova asociacijska oblika, katera bo zlasti lahko procvitala med manjšimi kapitalisti. — Tretja zakonska osnova, s katero se je pečala državna zbornica zadnji čas, se tiče *penzijskega zavarovanja zasebnih* in nekaterih kategorij *javnih uslužbencev*. Zakon bo bržkone sprejet; vendar bo le dokaz, kako se ne sme delati socialna politika. Kajti če naj ima tako zavarovanje uspeh, se mora izvršiti organično, sistematično, premišljeno in enotno — torej v okvirju celotnega socialnega zavarovanja.

D.

Socializem.

Velikanski pomen, ki ga imajo v modernih državah delavske strokovne organizacije, se ne da tajiti. V razvoju gospodarskega življenja so utemeljene te organizacije, ki postajajo nekaka država v državi. Razvite in razredno zavedne strokovne organizacije niso več le pripomoček, da se varuje gmotne interese delavstva, temveč te organizacije tvorijo tudi moč, ki lahko kontrolira gospo-

darsko življenje družbe. Ne le kontrolira, temveč daje v gotovih mejah tudi smer gospodarske politike i države i posameznikov. Dva *principa* sta, ki se bojujeta ta za nadvlado v državi: kapitalistični princip posameznih podjetnikov in princip socializma. Urejenemu in enotnemu nastopu delavskega sloja, združujočemu se v strokovnih organizacijah, se je pridružil tudi antipod: podjetniška organizacija. Čim večja in močnejša je organizacija, tem večje je upanje na zmago . . .

Ta boj se zrcali pred vsem zelo jasno in karakteristično v *Nemčiji*, deželi prospevajočega industrijalizma. Socialistična strokovna organizacija napreduje silno, četudi ima v okrepljeni podjetniški organizaciji nasprotnika, ki se ne da podcenjevati. Če je končalo leto 1904. z velikim napredkom za te organizacije, se mora reči, da tudi leto 1905. ni končalo z manjšim uspehom. Vidi se to jasno v pomnoženem številu izvodov strokovnih listov. N. pr.: Glasilo mašinistov in kurjačev Nemčije je pomnožilo število svojih naročnikov od 11.250 na 15.000. Vrtnarska organizacija je poskočila od 3100 na 4500 članov, steklarska od 4221 na 5000 članov, štukaterji so pomnožili svoje vrste od 5600 na 8200. Delavci kamna so pridobili svojemu društvu več kot 5000 mož. Strokovno glasilo krojačev se je povečalo od 24.000 na 30.700 izvodov, ono trgovskih uslužbencev pa celo od 40.000 na 60.000 izvodov. Čevljarsko strokovno glasilo je doseglo preko 30.000 izvodov.

Strokovna organizacija rudarjev si je pridobila nad 10.000 novih članov in se je pomnožilo seveda vsled tega tudi število izvodov strokovnega časopisa od 90.000 na 115.000. Zidarska strokovna organizacija zaznamuje pridobitev 35.000 novih članov. Njeno glasilo „*Grundstein*“ je imelo l. 1904. 140.000 naročnikov, sedaj jih ima 175.000. Ravno tako sijajen uspeh ima organizacija kovinarjev. Njen strokovni list ne šteje nič manj kakor 265.300 odjemalcev. To so pač številke, ki se jih ne more prezreti, in zato so strokovne organizacije v Nemčiji danes velika gospodarska moč. To mnenje podpira tudi skozinsko zelo živahno gibanje organizacij. Leta 1905. ni bilo nič manj kakor 1513 stavk s skupno udeležbo 104.555 delavnih moči. Poleg tega so še podjetniki 112 krat ustavili delo, pri čemer je bilo udeleženo 34.459 delavcev.

Avstrijska strokovna komisija je sedaj izdalo tiskano stenografično poročilo o zadnjem izrednem kongresu. Poročilu so pridejani tudi drugi spisi. Kakor znano, se je vršil ta kongres vsled spora, ki je nastal med dunajsko in praško strokovno komisijo, ker je mednarodni kongres strokovnih tajnikov v Amsterdamu izključil zastopnika Čehov. Kongresa se je udeležilo 298 poslancev, ki so zastopali 244.886 članov strokovnih društev. Praške organizacije so — kakor vemo — zahtevale, da se strokovna organizacija loči na narodnostne skupine. Za to zahtevo je bilo na kongresu skupno 2364 glasov, dočim se je oddalo za sedanjo centralistično organizacijo 197.200 glasov. 30.886 glasov se je glasovanju odtegnilo. Avstrijska strokovna organizacija ostane torej na dosedanjem temelju.

Švedske strokovne organizacije so nedavno dosegle veliko zmago nad podjetniško organizacijo. Kovinarski industrijalci so ustavili 10. junija 1905. kakim 17.000 delavcem delo vsled tega, ker so v nekaterih podjetjih zaradi svojih minimalnih mezdnih zahtev stopili delavci v stavko. Podjetniki so hoteli na ta način uničiti švedsko delavsko organizacijo. Boj je trajal pet mesecev, dasi je bilo 30 odstotkov švedskih delavcev udeleženih. In vendar so zmagali na celi črti. 9. novembra so kapitulirali podjetniki pred strokovno delavsko organizacijo. Da je bil to velikanski boj za obstanek, dokazuje to, da je veljal 2.240.000 mark.

Belgijske strokovne organizacije imajo svoje vsakoletne kongrese o božiču. Zadnji kongres se je pečal pred vsem s povišanjem doneskov za strokovno komisijo, da se s tem opomore tej centralni korporaciji do boljših blagajniških razmer. Odločitev o tem se je sicer preložila, toda kongres je izvršil mnogo notranjskega organizatoričnega dela. Tako je zahteval kongres po posebni resoluciji, da se razširijo obrtna razsodišča na vse moške in ženske osebe pri industriji, trgovini in obrtih in obligatorični šolski pouk za otroke od šestega do štirinajstega leta.

Na *Angleškem*, v deželi klasičnega industrijalizma, so pri zadnjih komunalnih volitvah dosegli socialistični in strokovnih organizacij kandidati uspehe, kakor še nikoli. Leta 1904. je znašalo število teh kandidatov skupno 255, ki so izbojevali 95 mandatorov, od katerih je bilo na novo pridobljenih 65. Leta 1905. pa je bilo že 350 kandidatov in 138 mandatorov, na novo pridobljenih 84.

Tudi v *Španiji* so se izvršile komunalne volitve ugodno za socialistično stranko. Pridobili so namreč skupno 48 mandatorov. Njihovo glasilo pravi: Oni, ki opazujejo stvar le površno, imajo to število morda za malenkostno; tisti pa, ki jim je znana nevednost, uborno gospodarsko življenje delavstva in slabe politične navade te dežele, morejo razsoditi, kaj pomeni 48 izvoljenih zastopnikov proletarijata. Že vstop treh socialistov v prvo mestno zastopstvo Španske (Madrid), pomeni triumf. Zadnje volitve odločno pokazujejo, da je vpliv španske socialnodemokratske stranke narasel.

Pri volitvah v *francoski senat* je zmagala prvokrat socialna demokracija z dvema kandidatom. Ker doslej v francoskem senatu ni sedel noben socialist, je ta zmaga velikega političnega pomena. Dokazuje, da je socialna demokracija prodrla na Francoskem že v najmerodajnejše kroge in institucije.

Novi volilni načrt ni prav nič ugoden za slovenske socialiste. To pa zato, ker je vlada po Slovenskem okraje razdelila tako, kakor so želeli kranjski klerikalci. Da se onemogoči kaka eventualna socialistična zmaga, je priklopila industrijalnemu litijskemu okraju — višnjegorski okraj, ki je povsem agraren in političsko klerikalen. Brezdvomno bi bilo pravičnejše, da bi se okraju priklopilo mesto Kamnik, a višnjegorski okraj kakemu drugemu agrarnemu okraju. Ravno tako je z logaškim okrajem, kamor spada tudi Idrija. Idriji se je naprtil povsem agrarni cirkniški okraj, dasi bi bilo pravičnejše, priklopiti temu volilnemu okraju Vipavo. Isto bi lahko navedli za Štajersko. Upamo, da se ta vladno-klerikalna

geometrija vendar še kaj izpremeni, preden postane načrt zakon. Nerazumljivo pa ostane, da so se zase slovenski klerikalci tako pobrigali za ugodno volilno geometrijo, ko vendar neprestauo zatrjujejo, da je za njim vse slovensko ljudstvo. Čemu potem intrige?

Abditus.

Književnost.

Mučeniki. Slike iz naše protireformacije. Napisal A. Aškerc. Založil L. Schwentner. Broširano 3 K, elegantno vezano 4.50 K.

Iz prastarih časov temne zgodovine je ostalo v človeški naravi nekaj bestijalnega, krvo- ločnega, česar ves poznejši razvoj ni mogel iztrebiti. Civilizacija in kultura je sicer nekoliko potlačila, nekoliko zajezila, nekoliko odela najbrutalnejske zverinske instinkte, izkoreniti jih pa niso mogle vse vere, šole, postave tega sveta. Vsakdanje življenje in stotisočletna zgodovina, boji posameznika s posameznikom, posameznika z družbo, družbe s svojimi deli, slojev s sloji, narodov z narodi, nazorov z nazori nam potrjujejo vsako uro naše živalsko poreklo, ki nam je ostalo še veliko čvrsteje v organizmu kakor bi radi priznali. Gledati trpljenje drugih bitij, ljudi ali živali, s fizičnimi ali z duševnimi očmi, je bila vedno velika, misterijozna naslada človeku in če mu takozvani slučaj ni dal prilike, si jo je oskrbel sam. Ako vidi na ulici pse, ki so se spopadli, mu premršči po živcih ravno tako prijetno čustvo zone, kakor če gleda boj petelinov ali bikov, kakor če opazuje trzanje na licu obtoženca, ki pričakuje smrtno ob- sodbe, ali če ga zasleduje, ko ga vodijo pod vislice.

Vsa zgodovinska filozofija se koncentrira v dejstvu: Močnejši tlačí slabjšega. In vse etične teorije ne spravijo tega iz sveta in jalovi so vsi lepi nauki, ako ni z njimi združeno realno delo, ki mu je cilj: Kolikor največ mogoče odpraviti razliko med močnim in slabim. Šele kadar bo cela vrsta generacij živela v razmerah, ki preprečijo in vzamejo povode zatir- ranju, preganjanju in trpinčanju, je upati, da se izpremene tudi lastnosti človeške psihe ter da se porodi tisti plemeniti človek, ki so o njem sanjali največji idealisti. Do tistega časa pa ostane mučeništvo stalna institucija v človeški družbi.

Venaki meri kakor zgodovinarja, filozofa in sociologa mika mučeništvo tudi pesnika. „Drame usode“ starih Grkov in stari testament nam dajejo ravno toliko primerov kakor razno- vrstne pesnitve novjših klasikov in verzifikacija modernih. Človeško trpljenje je vir, iz kate- rega je vedno zajemala literatura, in nikjer ni našla toliko snovi kakor v njem. Tudi Aškerc s svojo knjigo „Mučeniki“ ni zašel na novo polje; skoraj v vseh njegovih poezijah najdemo podobnih snovij, in morda najlepša njegova pesem mučeništva je „Delavčeva pesem o pre- mognu“. Z najnovejšo knjigo pa nam je hotel podati cikel, ki naj bi naslikal celo dobo trp- ljenja iz zgodovine našega naroda.

Neplodno je raziskavanje, kdo so med mučeniki največji mučeniki; preveč različne so oblike martirija, preobsežno je njegovo področje. V vseh višavah in v vseh nižavah je najti mučenike, in kdo bi razsodil, čegavo trpljenje je bilo največje. To vprašanje tudi ni najvaž- nejše za pesnika; saj pravi poet ne išče snovi, marveč snov najde njega, pa mu ne da miru, dokler ji ne vdahne življenje, svojega lastnega, toplega življenja. Tedaj je vseeno, ali je umetnik vžil dušo svojega trpina v veliko dramo kakor Schiller s svojim „Don Carlosom“, ali v malo pesem, kakor Dehmel „Ein Märtyrer“, ali je opeval mučeništvo neke dobe, kakor Lenau v „Die Albigenser“, ali pa zatiranje sloja, kakor Hauptmann „Die Weber“. Za pesnika je Kri- stusova smrt na križu ravno tako zanimiva, kakor preganjanje kristjanov v Rimu, uničevanje Mavrov na Španskem, žrtve svete inkvizicije, persekucije socialistov, masakri Židov na Ruskem.

ali pa vsakdanje mučeništvo v tovarnah, rudniških jamah, zatohlih pisarnah in reakcionarno nadzorovanih šolah. Pesnikom sočutja in svete jeze ne zmanjka snovi...

Tudi slovenska protireformacija je za pesnika primerna doba, kakor je važna za zgodovinarja. Mučeništvo, ki ga gledamo dan na dan z lastnimi očmi, sicer gotovo ni manjše kakor je bilo tedanje. Ljudje, ki nosijo dan na dan svoje kosti v tovarniško dvorano, kjer ropočejo kolesa, nemirno prežeča na žrtve; v temno jamo, kjer se zbirajo strupeni plini, čakajoči na iskro, ki jih užge; na progo, kjer se skriva smrt za vsako signalno svetilko, v vsaki meglici; ljudje, ki opravljajo težko, nevarno delo s praznim želodcem, z mislijo na pomanjkanje v družini; ljudje, ki umirajo predčasno, pa zapuščajo vdove in otroke nepreskrbljene; ljudje, ki žrtvujejo svojo eksistenco za politično prepričanje, gotovo niso manjši mučeniki kakor protestanje, ki so jim pobrali in sežgali postile, ali adamitje, ki so jih zaprli, ker so nagi plesali po cerkvah. Naši socialni boji niso manj važni in manjši kakor je bila doba protireformacije. Ali to nič ne de. Pomembni so bili tudi tisti časi, ljudje, ki so takrat trpeli, zaslužijo ime mučnikov in radi se udajo pesniku.

Zanimiva pa je tista doba tudi zaradi tega, ker je še danes dosti pojavov, podobnih tedanjim. Predvsem živi še danes tisti slepostrastni fanatizem, ki je bil personificiran v škofu Hrenu in v njegovih oporodah, in zaradi nesoglasja nazorov in prepričanja — verskega in drugega — se preganja ljudi ravno tako besno in brezsrčno kakor v Ferdinandovih časih. Pesnik „Mučnikov“ je moral biti a priori pripravljen na to, da planejo po njem razni mračnjaki. Ravno tako mu je bilo pričakovati, da ga bodo branili in slavili ljudje, ki nimajo pravzaprav nobene pravice do tega. Nemogoče je zahtevati od klerikalcev, da bi hvalili pesnika, ki biča katoliške Nerone; greh proti naravi pa je tudi, ako ga veličajo ljudje, ki so v duši sorodni škofu Krenu, akoravno niso ultramontanci. Kdor ne prisega na tisto brezkrvno, topo poezijo, ki nam hoče dopovedati, da se izpolnjuje vsa umetnost besede samo v obliki, v tem ko je prvi in glavni namen besede, da nekaj pove, ne more soditi pesniškega dela brez obzira na vsebino. In jedro Aškrčevih „Mučnikov“ ne more biti sladko ne klerikalcem, ne liberalcem. Seveda pa je razlika med poezijo in uvodnimi članki ali zgodovinskokritičskimi razpravami, in zato ni dosti, pavšalno obsoditi vsebino in z njo vred formo. Enostranski pa so naši kritičarji extra et inter muros. „Pamflet“, „pornografija“ — kriče na eni strani; „nedosežno delo“, „plod s Parnasa“ — pojo na drugi. Kdo ve, ali so čitali knjigo vsi recenzentje, ki so pisali o njej? — — —

„Mučenike“ imenovati pornografične, je bornirano. Opravičenost prigovorov tej knjigi sploh ne leži tam, kjer so je iskali katoliški kritičarji. Reči se mora, da obsega ta zbirka marsikaj lepega in pošamezne pesmi presegajo nedvomno „Primoža Trubarja“, čegar nadaljevanje je nova knjiga. Nepristranska sodba mora na vsak način izreči priznanje prologu, ki izraža veliko ljubezen pesnikovo za dobo, ki jo je hotel opevati, in za njene ljudi, in ki tudi v obliki spominja na najboljše plodove Aškrčevega peresa. Enakovredno se mu pridružuje himna heretikov. Sicer himna morda ni najprimernejši izraz; v himni pričakujem več visokega patosa; že v zvoku besede „himna“ tiči nekaj tajnostnega, kar obuja misel na posebno poetično, majestetično plavajoče glasove. „Ahasverjeva himna noči“ je prava himna. Toda to je postransko. Banalna ni pesem heretikov, a preveča jo duh samozavestnega poguma, ki mora vplivati na vsako sprejemanja velikih vtiskov zmožno dušo. (Dalje prihodnjič.)

Opomba upravnistva.

Priloženi listki veljajo le za tiste, ki doslej niso plačali naročnine niti se vsaj javili za naročnike.

Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Mlinar. — Natisnil J. Pavliček v Kočevju.